

Evlilik yaşının artması həm müsbət, həm də mənfi nəticələr doğura bilər. Bu, cəmiyyətin ümumi inkişaf səviyyəsindən, ailə modelindən, iqtisadi və sosial şəraitdən asılı olaraq fərqli şəkildə qiymətləndirilə bilər. Əsas məsələ odur ki: Gənclər evlilik qərarını məcburiyyətdən deyil, hazırlıq və istəklə versinlər, cəmiyyət və dövlət qurumları isə həm erkən evliliyin, həm də həddən artıq gec evlənmənin doğura biləcəyi riskləri nəzərə alaraq təhsil, sosial dəstək və marifləndirmə tədbirləri görsünlər.

Evlilik yaşının artması, yəni insanların əvvəlki nəsillərlə müqayisədə daha gec ailə qurmağa üstünlük verməsi, son illərdə həm inkişaf etmiş, həm də inkişaf etməkdə olan ölkələrdə müşahidə olunan sosial tendensiyaadır. Bu dəyişiklik həm fərdlərin, həm də cəmiyyətin müxtəlif sahələrinə müsbət və mənfi təsirlər göstərə bilər.

SİA mövzu ilə bağlı araşdırma aparıb.

Evlilik yaşı niyə müxtəlif ölkələrdə fərqlidir?

və yalnız ondan sonra ailə həyatı qurmaq haqqında düşünürlər. Əhəlinin sosial rifahı, iş imkanları və qadınların cəmiyyətdə aktiv rolu artdıqca, evlilik yaşı da artır. Əksinə, inkişaf səviyyəsi aşağı olan bölgələrdə insanlar daha erkən yaşda evliliyə məcbur ola bilər.

4. Qanunvericilik və dövlət nəzarəti

Hər ölkənin qanunları fərqlidir. Bəzi dövlətlər evlilik üçün minimum yaşı 18 olaraq müəyyən edir, bəzilərinə isə xüsusi hallarda bu yaş daha aşağı ola bilər (məsələn, məhkəmə və ya valideyn razılığı ilə). Lakin bəzi yerlərdə qanuni yaş olsa da, qeyri-rəsmi (dini və ya ənənəvi) nikahlarla erkən evliliklər baş verir. Bu isə uşaq hüquqlarının pozulmasına, erkən analığa və təhsildən yayınmaya səbəb ola bilər.

5. İqtisadi və ailəvi səbəblər

Bəzi ailələr maddi çətinlik ucbatından qız övladını tez ailə qurmağa təşviq edirlər. Onlar düşünür ki, bu yolla həm məsuliyyətdən azad olarlar, həm də övladlarının həyatını "təhlükəsiz" yerə yön-

yi gecikdirməsi: valideynlər tərəfindən narahatlıq və təzyiq yara-daraq, nəsillərarası fikir ayrılığına səbəb ola bilər.

4. Psixoloji təklik və sosial təcrid

Evliliyi çox gecikdirən bəzi insanlar bir müddət sonra: özlərini tənha hiss edə bilər, sosial çevrələri darala bilər, bu da psixoloji gərginlik və depressiya riskini artırır.

Evlilik yaşı niyə müxtəlif ölkələrdə fərqlidir? Bunun əsas səbəbləri nədir?

Evlilik yaşı müxtəlif ölkələrdə fərqli ola bilər və bunun səbəbi yalnız qanunla müəyyən edilən rəqəmlə məhdudlaşmır. Bu fərqliliklərin arxasında dayanan əsas səbəblər mədəniyyət, din, iqtisadi vəziyyət, sosial inkişaf səviyyəsi və təhsil imkanlarıdır.

1. Mədəniyyət və ənənələrin təsiri

Mənfi təsirlər

1. Ailə qurmağa marağın azalması

Bəzi gənclər müstəqil həyat tərzinə o qədər alışır ki, evlilik onların prioritetindən çıxır: bu da uzun müddətdə ailə institutunun zəifləməsi, əhəlinin azalması və demografik problemlər yarada bilər.

2. Doğum nisbətinin aşağı düşməsi

Gec evlilik, eyni zamanda gec və az uşaq sahibi olmaq deməkdir. Bu: əhəlinin yaşlanması, işçi qüvvəsinin azalmasına, gələcəkdə pensiya sistemine və iqtisadi aktivliyə mənfi təsir edə bilər.

3. Sosial təzyiq və ailə ilə fikir ayrılığı

Bəzi cəmiyyətlərdə, xüsusilə ənənəvi bölgələrdə gənclərin evlili-

Hər bir xalqın özünəməxsus həyat tərz, ailə modeli və dəyərləri var. Bəzi cəmiyyətlərdə gənc yaşda evlənmək adətə çevrilib. Məsələn, kənd yerlərində və ya ənənəvi düşüncələrin güclü olduğu bölgələrdə erkən evliliyə daha çox rast gəlinir. Bu, bəzən valideynlərin "uşağım ailə qurub yerini tutsun" kimi fikirlərlə hərəkət etməsi ilə bağlı olur. Halbuki müasir şəhər həyatında insanlar öncə təhsil almağa, işləməyə və maddi müstəqillik qazanmağa üstünlük

verirlər. Bu da evlilik yaşını avtomatik olaraq artırır.

2. Dinin və dini qanunların rolu

Bir çox ölkədə evlilik yaşı dinin təsiri ilə formalaşmış. Məsələn, bəzi müsəlman ölkələrində qız uşaqları 16 yaşında, hətta bəzi istisna hallarda daha tez evləndirilə bilər, çünki dini nikah bu yaşda qəbul edilə bilər. Əksinə, sekulyar və ya dünyəvi dövlətlərdə dinin hüquq sistemə təsiri azdır, ona görə də evlilik yaşı daha sabit və yüksək müəyyən olunur.

3. Təhsil səviyyəsi və sosial inkişaf

Təhsil almaq üçün daha çox vaxt lazım olduğundan, inkişaf etmiş ölkələrdə gənclər daha gec evlənilir. İnsanlar universitetə gedir, magistr təhsili alır, karyera qurur

ləndirirlər. Halbuki bu yanaşma qızların gələcək inkişaf imkanlarını məhdudlaşdırır və onların sağlamlığına və psixologiyasına zərər verə bilər.

Evlilik yaşı cəmiyyətin inkişaf səviyyəsini, insan hüquqlarına yanaşmasını və ailə modelinə baxışını göstərən bir göstəricidir. Hər ölkənin öz reallığı, adət-ənənəsi və hüquqi sistemi olduğuna görə, bu yaş həddi də dəyişir. Lakin beynəlxalq təşkilatlar (məsələn, BMT və UNICEF) bütün dünyada minimum evlilik yaşının 18 olmasının vacibliyini vurğulayır. Bu, uşaqların təhsildən yayınmaması, sağlam inkişaf etməsi və ailə qurmağa hazır olması baxımından mühüm hesab olunur.

Ardı Səh. 7

Əvvəli Səh. 6

Minimum evlilik yaşını müəyyən edən qanunlar bir ölkənin uşaq hüquqlarına, cəmiyyətin rifahına və gender bərabərliyinə verdiyi önəmin göstəricisidir. Bu qanunların məqsədi gənclərin, xüsusilə qız uşaqlarının təhsil hüququnun, sağlam inkişafının və gələcək imkanlarının qorunmasıdır. Ancaq bu qanunların effektivliyi ölkədən-ölkəyə fərqli olur və bir sıra hüquqi, sosial və mədəni amillərdən asılıdır.

1. Qanunların mövcudluğu ilə realıq arasında fərq

BMT və UNICEF-in məlumatlarına görə, dünyada 100-dən çox ölkədə minimum evlilik yaşı qanunla 18 olaraq müəyyən olunub. Amma bu o demək deyil ki, hər yerdə bu qaydaya əməl olunur. Bir çox ölkədə: valideyn razılığı, məhkəmə qərarı, dini nikah kimi istisnalarla bu yaş daha aşağı salına bilər. Bu isə qanunların formada var, məzmununda yox vəziyyətinə düşməsinə səbəb olur. Yəni kağız üzərində mövcud olan qanunlar həyatın içində tam tətbiq olunmur.

2. Sosial və mədəni faktorların gücü

Bir çox cəmiyyətdə adət-ənənələr qanundan daha güclü ola bilər. Məsələn: Kənd yerlərində və ya az təhsilli ailələrdə qız uşağını "tez ərə vermək" ailə üçün ictimai nüfuz və ya maddi yükəndən azad olmaq anlamına gəlir. Dini inanclar və yerli liderlərin təsiri də bu məsələ-

də qanunların qarşısını kəsə bilər. Nəticədə qanun olsa da, onun icrası praktiki olaraq zəif qalır.

3. Qanunların tətbiqində nəzarət və mexanizmlərin rolu

Bir qanunun effektivliyi yalnız onun qəbul olunması ilə yox, nəzarət mexanizmlərinin mövcudluğu və işləməsi ilə ölçülür. Bu sahədə uğurlu olmaq üçün aşağıdakılar vacibdir: Doğum qeydiyyatının düzgün aparılması (əks halda uşağın yaşını sübut etmək çətin olur), nikahların yalnız rəsmi orqanlar tərəfindən bağlanması, təhsil sisteminin gücləndirilməsi və məktəbə davamiyyətin məcburi olması, Cəza mexanizmlərinin işlək olması, yəni erkən evliliyə səbəb olan şəxslərə hüquqi tədbirlərin görülməsi. Bu addımlar atılmadıqda, qanun yalnız formal olaraq qalır.

4. Təhsil və maarifləndirmənin əhəmiyyəti

Qanunları effektiv edən təkcə hüquqi tədbirlər deyil, həm də maarifləndirmə və ictimai dəstəkdir. Əgər insanlar erkən evliliyin zərərini anlamırsa, qanunları pozmağa davam edəcəklər. Qız uşaqlarının təhsili, sağlamlığı, hüquqları barədə cəmiyyətin məlumatlı olması, qanunun daha dərin təsir göstərməsinə kömək edir.

5. Beynəlxalq təşkilatların və

Evlilik yaşı niyə müxtəlif ölkələrdə fərqlidir?

QHT-lərin rolu

UNICEF, UNFPA, Save the Children kimi beynəlxalq təşkilatlar bir çox ölkədə: qanunların sərtləşdirilməsinə, erkən evliliklə mübarizə proqramlarının həyata keçirilməsinə, cəmiyyətin maarifləndirilməsinə dəstək verirlər. Qeyri-hökumət təşkilatları isə yerli icmalarla işləyərək uşaqların hüquqlarını qoruyur və dövlətin zəif qaldığı sahələrdə boşluğu doldururlar.

Minimum evlilik yaşını müəyyən edən qanunlar uşaqların hüquqlarını qorumaq baxımından çox önəmlidir, lakin onların real təsiri bu qanunların nə qədər tətbiq olunduğundan, nəzarət edildiyindən və ictimai şüurun səviyyəsindən asılıdır. Qanun təkbaşına kifayət deyil,

formalaşmış gender rollarından irəli gəlir. Cəmiyyətlərdə qadının ailə qurmağa, uşaq dünyaya gətirməyə və ev təsərrüfatı ilə məşğul olmağa daha tez hazır olduğu düşünülür. Kişilərin isə evvəlcə iqtisadi cəhətdən müstəqil olmaları, ailə saxlamaq məsuliyyətini daşımağa hazırlaşmaları gözlənilir. Evlilik yaşını müəyyən edən qanunvericilik aktları hər bir cəmiyyətdə ailə institutunun formalaşmasına birbaşa təsir göstərir. Bu qanunların məqsədi yalnız nikah yaşını rəsmiləşdirmək deyil, həm də gənclərin fiziki, psixoloji və sosial cəhətdən ailə qurmağa hazır olduqları bir mərhələdə evliliyə təşviq olunmalarını təmin etməkdir. Təcrübə göstərir ki, evlilik yaşı nə qədər aşağı müəyyən olunarsa, bu cəmiyyət üçün bir o qədər riskli nəticələr doğura bilər. Çünki erkən yaşda qurulan ailələrdə: təhsilin yarımçıq qalması, iqtisadi asılılıq, erkən ana olmanın yaratdığı sağlamlıq problemləri, ailə içi zorakılıq və boşanma halları kimi ciddi sosial və psixoloji fəsadlara rast gəlinə bilər. Əslində bu kimi mənfi halları təkcə inkişaf etməkdə olan deyil, hətta inkişaf etmiş ölkələrdə də müşahidə etmək mümkündür. Məhz bu səbəbdən bir çox ölkələrdə minimum evlilik yaşı yüksəldilib və xüsusi hallarda (məsələn, məhkəmə icazəsi ilə) istisnalar nəzərdə tutulub.

Qanunvericiliklə minimum evlilik yaşının müəyyən edilməsi təkcə hüquqi məsələ deyil, bu həm də uşaqların hüquqlarının qorunması, qadınların sosial müdafiəsi və ailənin uzunömürlü, sabit şəkildə qurulmasının təmin edilməsinə yönəlmiş vacib bir sosial siyasətdir. Beləliklə, minimum evlilik yaşına dair qanunların tətbiqi və sərtləşdirilməsi cəmiyyətin sağlam inkişafı, təhsil imkanlarının artırılması və erkən nikahların qarşısının alınması baxımından müsbət rol oynayır. Əgər müxtəlif xalqların və dövlətlərin tarixlərinə nəzər yetirsək, görürük ki, evlilik yaşı ilə bağlı qəbul edilən qanunlar zaman-zaman dəyişib və bu yaş həddi uzun illər boyunca olduqca aşağı səviyyədə müəyyən olunub. Məsələn, Roma hüququ kimi qədim və hüquqi ənənəsi güclü

olan bir sistemdə qızlar üçün nikah daxilolma yaşı 12, oğlanlar üçün isə 14 yaş kimi müəyyən edilmişdi. Bu yanaşma, o dövrün sosial-iqtisadi realıqları və ailə qurmaqla bağlı təsəvvürləri ilə sıx bağlı idi. Ailə institutuna daha erkən yaşda daxil olmaq həm cəmiyyətin, həm də ailələrin sosial strukturuna uyğun hesab edilirdi. Yalnız Roma deyil, qədim İngiltərə hüququnda da oxşar yanaşmalar var idi. Məsələn, İngilis ümumi hüququnda qızların 12 yaşında niqaha daxil olmasına icazə verilirdi. Bu normativ yanaşmalar uzun müddət dəyişməz qalsa da, sənaye inqilabından sonra və xüsusilə XX əsrdə insan hüquqları anlayışının formalaşması ilə birlikdə dəyişməyə başladı. Zaman keçdikcə təhsil səviyyəsinin yüksəlməsi, qadınların cəmiyyətdə daha fəal rol alması, uşaqların hüquqlarının tanınması və ailədaxili zorakılıq hallarının qarşısının alınması kimi faktorlar minimum evlilik yaşının

artırılmasını zəruri etdi. Bu gün isə bir çox ölkədə bu yaş həddi 18 yaş olaraq müəyyən olunub və bu yaşdan aşağı nikahlar ya qadağandır, ya da ciddi hüquqi şərtlərlə mümkündür. Əgər biz müxtəlif ölkələrin tarixlərinə nəzər salsaq, görürük ki, zaman-zaman minimum evlilik yaşı ilə bağlı müxtəlif qanunlar mövcud olub və bu yaş həddi çox vaxt aşağı müəyyən edilib. Bu, təkcə inkişaf səviyyəsi ilə deyil, daha çox həmin cəmiyyətlərin mədəniyyəti, adət-ənənələri və dini inancları ilə bağlı olub. Məsələn, Roma hüququnda qızların 12 yaşında niqaha daxil olmasına icazə verilirdi. Bu yanaşma həmin dövrün ailə və cəmiyyət strukturu ilə əlaqədar idi. Oxşar təcrübəyə qədim İngiltərə hüququnda da rast gəlinir, burada da qızlar üçün niqaha daxilolma yaşı 12 olaraq qəbul olunmuşdu. Amma bu hal yalnız qədim Avropa dövlətlərinə və onların tarixinə aid deyil. Məsələn, 17-ci əsrdə Amerikanın özündə belə, rəsmi sənədlərdə 9 yaşında bir qız uşağının niqaha daxil olması halları qeydə alınıb. Yəni, bu problem təkcə inkişafdan geri qalmış dövlətlərə aid deyil, bu, demək olar ki, bütün ölkələrin keçmişində mövcud olub. Maraqlı hal budur ki, hətta bu günün özündə də dünyada elə dövlətlər var ki, orada qadın üçün evliliyə daxilolma yaşı ya çox aşağıdır, ya da ümumiyyətlə qanunvericilikdə konkret şəkildə müəyyən olunmayıb. Məsələn, Səudiyyə Ərəbistanında evlilik üçün minimum yaş qanunla müəyyən edilməyib. Valideyn razılığı və ya dini icazə ilə daha azyaşlı qızlar niqaha daxil ola bilərlər. Bəzi digər ölkələrdə, məsələn, Yəmə, Niger, İran kimi dövlət-

lərdə isə 12 yaş və hətta ondan da aşağı yaşda qızların evlənməsi hallarına rast gəlinir. Bəzi inkişaf etmiş ölkələrdə də bu məsələdə istisnalar mövcuddur. ABŞ-ın bir sıra ştatlarında 14-15 yaşında evlilik məhkəmə və valideyn razılığı ilə qanuni hesab olunur. Bu faktlar onu göstərir ki, evlilik yaşı ilə bağlı müxtəlif yanaşmalar hələ də dünyada qalmaqdadır. Minimum yaşın qanunla tənzimlənməsi çox önəmlidir, çünki evlilik yaşı nə qədər aşağı olarsa, bu, cəmiyyət üçün bir o qədər təhlükəli nəticələr doğura bilər. Təhsil imkanlarının məhdudlaşması, erkən analıq, psixoloji həzırılıqsızlıq, ailədaxili zorakılıq və boşanma riskləri erkən nikahların nəticələrindəndir. Bu baxımdan, inkişaf etmiş ölkələrdə minimum evlilik yaşının artırılması və uşaq nikahlarının qarşısının alınması üçün hüquqi tədbirlər görülür. Amma yenə də bu məsələ yalnız hüquqi deyil, eyni zamanda mədəni, dini və sosial məsələdir. Ona görə də dünyada üzrə vahid bir standart formalaşsa da, onu tətbiq etmək hər ölkənin daxili quruluşundan asılıdır.

Dünyanın müxtəlif ölkələrində evlilik yaşı ilə bağlı qanunlar və istisnalar böyük fərqliliklər göstərir. Məsələn, Pakistanda qadınlar üçün minimum evlilik yaşı rəsmi olaraq 16 yaş kimi müəyyən edilsə də, istisna hallar mövcuddur və bəzi hallarda 9 yaş da nikah üçün nəzərdə tutula bilər. Bu, xüsusilə məhkəmə icazəsi ilə mümkün olur və ölkənin qanunvericiliyində belə bir imkan yer alır. Oxşar vəziyyət Livanda da müşahidə olunur. Orada qadınlar üçün minimum evlilik yaşı 17 olsa da, məhkəmənin razılığı ilə qadınlar 9 yaşında da nikaha daxil ola bilərlər. Bu cür istisnalar həmin ölkələrin hüquqi sisteminə tanınır və dünya təcrübəsində az rast gəlinməyən hallar arasında sayılır. Bununla yanaşı, Çin təcrübəsi daha fərqlidir və mənim fikrimcə, müasir yanaşmalar üçün daha örnək ola bilər. Çin qanunvericiliyinə görə, kişilər üçün evlilik yaşı 22, qadınlar üçün isə 20 yaş kimi müəyyən edilib. Bu yaş həddi cəmiyyətin sosial və iqtisadi inkişaf səviyyəsi, eləcə də fərqlərin fiziki və psixoloji yetkinliyi nəzərə alınaraq müəyyənəndirilib. Bu nümunələr göstərir ki, dünya ölkələrində evlilik yaşına dair yanaşmalar mədəni, dini və hüquqi ənənələrə görə müxtəliflik təşkil edir. Həmçinin, istisna halların mövcudluğu da

evlilik yaşının müəyyənəndirilməsində təkcə qanunların deyil, həm də sosial amillərin təsiri olduğunu sübut edir. Hər hansı istisnalar nəzərə alınsa da, mənim hesab edirəm ki, həm qadın, həm də kişi üçün niqah yaşı nə qədər yüksək olsa, bir o qədər məqsədəuyğun olar. Xüsusilə, 20 yaş və yuxarı yaş həddi, gənclərin fiziki, psixoloji və sosial cəhətdən yetkinliyi baxımından daha uyğun və əlverişli hesab edilə bilər".

Söylü Ağazadə